

1825.	
Datum	Freib. am 26. April 1824, N. 1725
Namen	Nathaniel Reich
Alter, Heimat	geboren am 29. April 1818 zu Lörvén in Ungarn
Gymnasium	Rechtslehre am 1. 6. Landes-Hof- u. Städt. Gymnasium in Baden, vom 2. Juli 1817.
Universität	am 20. September 1819 bei den Prüfungen 1821, am 20. September 1822 bei den Prüfungen 1823, 1824, 1825 und 1826
Abhandlung	Prolegomena zu einer historischen Grammatik der Ägyptischen und seiner Dialekte Disputation am 22./12. 1824
Referenten	Hofrat Prof. Keimisch alt. Referent Meiller alt. Referent
Fachprüfung	Begeben am 21. Okt. 1824 genügend 7 Vokal glanzvoll 5 Vokal Besondere Empfehlung Meiller

Obr. 1 Záznam o ústních doktorských zkouškách Nathaniela Reicha na vídeňské univerzitě (Archiv der Universität Wien, Rigorosen-Akt N. Reich, Protokoll Nr. 1725)

Sto let egyptologických přednášek v Praze (K počátkům egyptologie v českých zemích)

Wolf B. Oerter – Ladislav Bareš

V letošním roce slavíme 100. výročí zahájení výuky egyptologie na pražské, dnešní Karlově univerzitě. V následujícím příspěvku jsou shrnuty počátky tohoto oboru v Praze, který se v té době, až do 2. světové války, rozvíjel nejprve na německé a posléze i na české univerzitě.

Rok 1822 je považován za datum zrodu vědy o starém Egyptě. Právě tehdy se francouzskému jazykovědci Jeanovi-Françoisu Champollionovi (1790–1832) po mnohaletém neúnavném úsilí podařilo učinit rozhodující krok k rozluštění hieroglyfů. Ve svém proslulém dopise, adresovaném tajemníkovi francouzské Académie des Inscriptions B. J. Dacierovi, vložil na podzim roku 1822 princip hieroglyfického písma.¹ Od té doby známe zvukovou hodnotu hieroglyfů, a můžeme tak toto písmo číst. Jeho prostřednictvím promluvily doklady staroegyptské kultury, které se nám sice nabízely v podobě monumentálních památek a nesčetných nápisů, ale do té doby zůstávaly němé. A tak se vedle tradičního, mnohasetletého okouzlení Západu

a všeobecné obliby, kterou starověký Egypt odedávna vzbuzoval, objevil i cílený vědecký zájem, který si záhy vybudoval potřebnou základnu zřízením příslušných univerzitních pracovišť. Už v roce 1831 byla právě pro Champolliona, který byl do té doby profesorem historie v Grenoble, zřízena první katedra egyptologie na pařížské Collège de France (Bierbrier 2012: 114).

Vedle Francie, kolébky egyptologie, vstoupilo záhy do dějin vědy i Německo jako druhá akademická velmoc. Už v roce 1846 byla v Berlíně ustavena první katedra egyptologie v Německu. V jejím čele stanul Richard Lepsius (1810–1884), který je dodnes všem egyptologům znám svým monumentálním dílem o dvanácti svazcích velkého

formátu *Denkmäler aus Ägypten und Aethiopien*, vydaným v letech 1849–1859. Teprve o 20 let později byly založeny další katedry egyptologie na německých univerzitách: 1867 v Göttingenu (Heinrich Brugsch), 1869 zároveň v Mnichově (Franz Joseph Lauth) i Jeně (Georg Ebers) a konečně v roce 1870 v Lipsku (Georg Ebers) (Blumenthal 1981: 8). Ve Vídni, císařské rezidenci habsburského mnohonárodního státu, který zahrnoval i Čechy a Moravu, dal rakouský afrikanista Simon Leo Reinisch (1832–1919) podnět ke zřízení egyptologické stolice na tamní univerzitě v roce 1873 (Voigt 2003: 372–373).

V Praze byl sice Egyptologický seminář zřízen až o 50 let později, ale bez ohledu na to se egyptologické přednášky ve velice skromné podobě na univerzitě objevily již v zimním semestru akademického roku 1882/1883. Nebylo to ale, jak bychom se dnes mohli domnívat, na současné Karlově univerzitě, nýbrž na císařsko-královské německé Karlo-Ferdinandově univerzitě. Od zimního semestru roku 1882 se totiž Praha mohla pyšnit dvěma univerzitami, protože zákonem z 28. února 1882 byla do té doby jednotná pražská univerzita, Universitas Carolo-Ferdinandea, kde od roku 1784 převládala němčina jako jazyk výuky i zkoušení, rozdělena na dvě: „*Od počátku zimního půlletí 1882/1883 budou v Praze dvě univerzity, totiž: ‚c. k. německá universita Karlo-Ferdinandská‘, ‚c. k. česká universita Karlo-Ferdinandská‘. Na německé universitě bude jediným jazykem vyučovacím jazyk německý, na české český. Jazyka latinského bude však užíváno v té míře, jako se ho užívalo posud.*“²

Na filozofické fakultě německé univerzity vyučoval tehdy semitské jazyky soukromý docent Max Grünert (1849–1929), který se v zimním semestru 1882/1883 rozhodl obohatit nabídku výuky o egyptštinu, a to hodinovým úvodem do hieroglyfické mluvnice pro začátečníky.³ Již o něco dříve, v zimním semestru 1881/1882, byla ve výuce tehdejší filozofické fakulty nabízena „Koptská mluvnice s cvičeními“⁴ od srovnávacího jazykovědce Alfreda Ludwiga (1832–1912).⁵ Protože koptština, řeckým písmem psaná poslední fáze egyptštiny, byla tehdy (a je povětšinou i nyní) součástí jazykové výuky v egyptologii, svádí nás to samozřejmě k tomu, abychom počátky egyptologické výuky spatřovali už zde. Tomuto názoru nelze upřít jistou logiku, protože znalost koptštiny, kterou ovládal i Champollion, hrála rozhodující roli při rozluštění hieroglyfů. Pokud ale definujeme egyptologii jako obor, který se zabývá jazykem, hmotnou kulturou, dějinami, náboženstvím a uměním starého Egypta od prehistorických dob až po Alexandra Makedonského (Hornung 1993: 14–15), byly tyto nabízené přednášky pouhým prvním a velmi skromným pokusem.

Osudovým se pro budoucí pražskou egyptologii stal rok 1876, kdy se narodily dvě osobnosti, které stály u jejího zrodu – Nathaniel Reich a František Lexa. Díky jejich úsilí vznikla egyptologie jako obor akademické výuky vždy na jedné z obou pražských univerzit.

Nathaniel Reich se narodil 29. dubna 1876 v maďarském Sárváru. Jeho otec Wilhelm Reich byl později vrchním rabínem v Badenu u Vídně. V Badenu také Nathaniel navštěvoval základní školu a zemské reálné a vyšší gymnázium, které absolvoval v roce 1897. V témže roce se zapsal na vídeňskou univerzitu (Oerter 2010: 106, pozn. 9). Při pohledu na takzvané nacionále vídeňské univerzity, do nichž Reich stejně jako všichni studenti musel zanést,

jaké přednášky hodlá navštěvovat v následujícím semestru, zjistíme, že v prvních semestrech jeho studia dominovalo studium orientálních jazyků. Výjimku tvoří 3. semestr, který v zimě 1898–1899 strávil na berlínské univerzitě a o němž později prohlásil, že si tehdy své „*další přírodovědné znalosti ... rozšířil přednáškami z oblasti chemie ... a fyziky a také prací v chemické laboratoři*“ (Kraft 1985). Výuka orientálních jazyků zahrnovala „Grammatiku arabštiny, spojenou s četbou lehčích textů“, „Grammatiku syrštiny“ a „Grammatická a textově kritická cvičení v hebrejštině“. Současně s tím navštěvoval Reich c. k. učiliště pro orientální jazyky ve Vídni, které lze přibližně srovnávat s našimi jazykovými školami, a učil se tak kromě arabštiny ještě persky a turecky. Na univerzitě k tomu později přidal francouzštinu, španělštinu a maďarštinu. Je nápadné, že Nathaniel Reich začal studium egyptologie, o které se v jednom ze svých životopisů (Oerter 2010: 106, pozn. 7) zmiňuje jako o hlavním předmětu, jemuž se během svých studií věnoval, navštěvovat teprve v 6. semestru (letní semestr 1900) – šlo o kurzy týkající se hieroglyfických a hieratických textů (jako hieratika se označuje kurzivní forma hieroglyfů) a kurzy egyptské mytologie a koptštiny. Poté si přibral ještě démotštinu, předposlední jazykovou fází egyptštiny s vlastním písmem, která se později stala jeho hlavní specializací v oboru egyptologie. Od té doby tedy egyptologie stojí v popředí jeho zájmu, a nadto navštěvuje ještě úvod do čínštiny a účastní se četby staroarabských a asyrsko-babylonských klínopisných textů. Týdenní rozsah vyučování pro něj po určitou dobu představoval 25 hodin, jež byly vyplněny především studiem jazyků; to mu ale nebránilo v tom, aby se věnoval svým širokým zájmům. V zimním semestru 1900/1901 se zapsal na vysoké učení technické (k. k. Technische Hochschule) ve Vídni jako posluchač všeobecného oddělení a zapsal si takové kurzy, jako „Prvky čisté mechaniky“, „Zobrazující geometrie včetně konstrukčního kreslení“, „Encyklopedie technické chemie“, „Architektonické tvarosloví ve stavebnictví“, „Architektonické kreslení“ a „Volné kreslení“ (Oerter 2010: 107 s pozn. 11). Tím ale Reich zřejmě narazil na hranice svých možností a pravděpodobně znovu zvážil i svůj časový rozvrh, protože už 18. března 1901 se nechal ze seznamu posluchačů techniky vyškrtnout. Pokud odhlédneme od přerušení studia v letním semestru 1902 a semestru, který pravděpodobně (bližší údaje nejsou známy) v roce 1903 strávil studiem v zahraničí, omezil se nadále na studium na vídeňské univerzitě, které po celkem jedenácti semestrech v roce 1904 úspěšně zakončil jazykovědně zaměřenou disertací *Prolegomena zu einer vergleichenden und prähistorischen Grammatik mit besonderer Berücksichtigung des Aegyptischen und seiner Dialekte* a příslušnými zkouškami (obr. 1). V prosinci téhož roku byl Nathaniel Reich ve Vídni promován doktorem filozofie (Oerter 2010: 108).

V následujících letech se Reich zabýval prací na katalogizaci a vydávání různých starověkých nálezů a textů. V roce 1908 ho osud zaval do Státní knihovny v Mnichově, kde byl pověřen vědeckým zpracováním tamních démotických papyrů, koptských rukopisů a egyptských ostrak (popsaných úlomků vápence a střeptů). Francis Ll. Griffith (1862–1934), profesor egyptologie v Oxfordu a jeden z předních démotistů své doby, mu svěřil vydání

Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur
in Böhmen.

Name	Nathaniel Reich, Dr. phil.		
Datum	29. April 1876		
Ort der Geburt	Lanwar		
Zuständig nach	Baden bei Wien, Niederösterreich		
Wohnt seit	1879	1898	Ende Oktober 1910
	in	Baden bei Wien	Wien Prag
Etwaige sonstige Begründung der Zugehörigkeit zu Deutsch-Böhmen.	Privatdozent für Ägyptologie an der Deutschen Universität in Prag. — Muttersprache: Deutsch. — Im Jahre 1911 von der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien mit der Aufnahme der demotischen Papyri der British Museum betraut worden mit einer Subvention von 1800 K. — Im Jahre 1910 von Reg. Bayernern an die Staatsbibliothek in München mit der Herausgabe der demot. u. Ägypt. Papyriensammlung des Prinzen Mumientafeln aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer. Ägyptologische Studien. Namklärung eines demotischen Zeichens vom Wort-Anfang an das Ende. Der Kampf des Horus mit Set im Papyrus Gallier II. Der Fabel Euridy, im demotischen Texten. Ein ägyptisch-griechischer Kaufvertragsvertrag. Ein demotisch-griechischer Kontrakt über Kauf eines Hauses. Zur Lesung auf dem Grabstein zu Kopsenbogen. Ein ägyptischer Kontrakt über den Verkauf eines bebauten Grundstückes. Papyri in demotischen Inhalt im hieratischen und demotischen Schrift aus dem British Museum (im Deutschschriften der Kais. Akademie d. Wissenschaften in Wien — im Druck). u. s. w.		
Die wichtigsten bisherigen Leistungen des Gefuchstellers auf wissenschaftl., literarischem und künstlerischem Gebiete.			
Etwaige Gewährsmänner:	Professor a. d. Universität, Dr. Friedrich Wilhelm Freiherr v. Bissing München (Bayern) Georgenstrasse 10. Haupt-Professor Dr. Leo Treutlich, Mitglied d. Kais. Akademie d. Wissenschaften, Wien III. Feldgasse 3.		

Obr. 2 Žádost N. Reicha o finanční podporu adresovaná Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Archiv Akademie věd ČR, fond Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách, korespondence N. Reich, k. č. 40)

Dieser der Wahrheit gemäß gemachten Angaben fügt der Unterzeichnete die ehrenwortliche Erklärung bei, daß er deutscher Nationalität ist.

Prag am 15. März 1914.

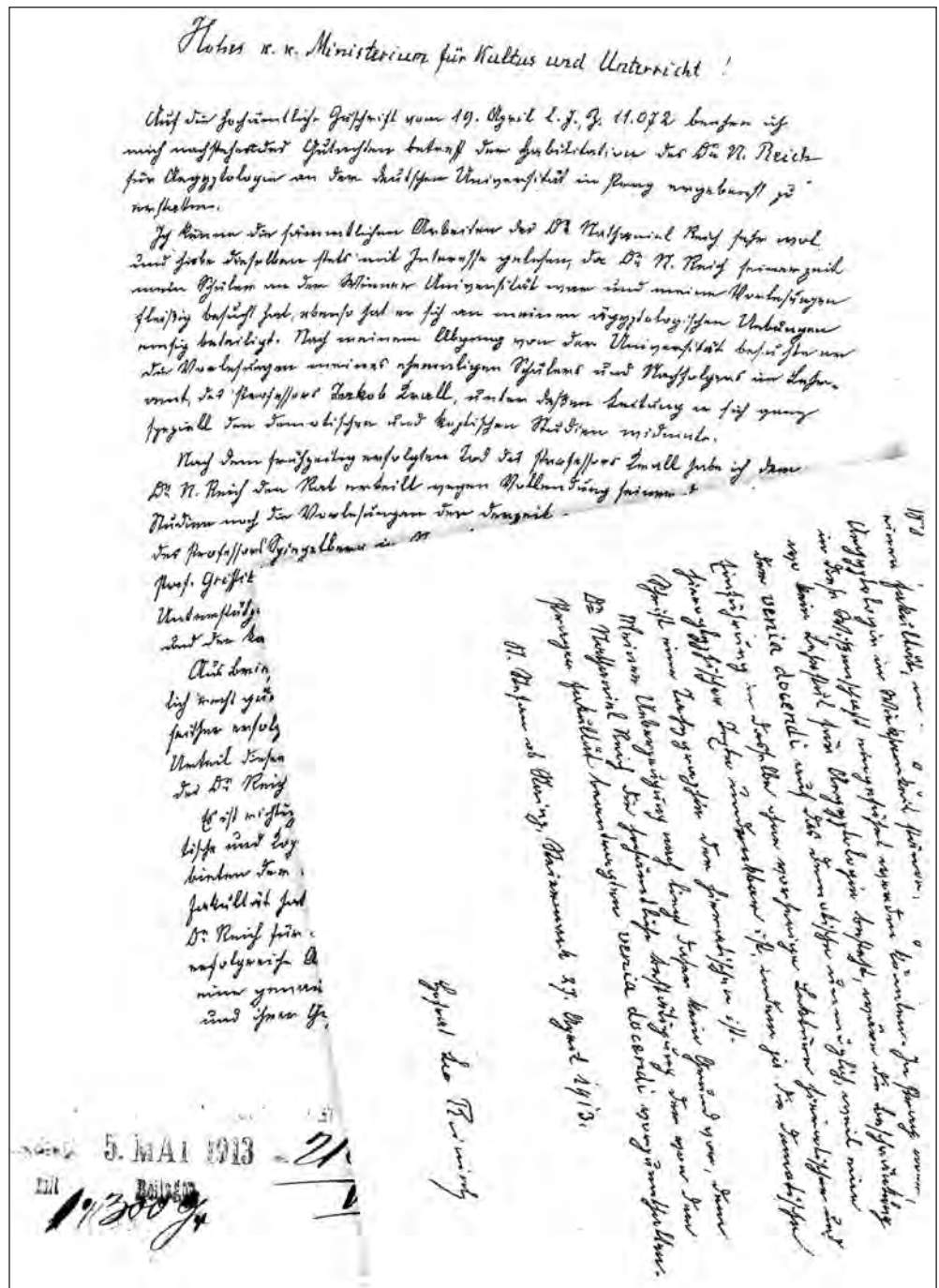
N. Reich
Privatdozent
Prag II Tuchmacher-gasse 25

své soukromé sbírky popsaných ostrak a v akademickém roce 1908/1909 ho proto pozval do Oxfordu. Po návratu do Rakouska pověřilo v roce 1909 Nathaniela Reicha Tyrolské zemské muzeum Ferdinandeum v Innsbrucku, aby se ujal tamních papyrů. O podobné služby byl Reich požádán ještě mnohokrát (Oerter 2010: 98). Odměnu za tuto práci mu buď poskytoval zadavatel, nebo se Reichovi podařilo získat příslušnou podporu od ministerstva kultu, vídeňské univerzity nebo akademie. Tyto úkoly zajišťovaly Reichovi nejen skromné živobytí, ale umožňovaly mu i získat potřebné odborné zkušenosti. A na základě těchto praktických zkušeností se pak Reich v červnu 1910 odvážil předložit vídeňské univerzitě žádost o habilitaci, kterou spojil se žádostí o udělení tzv. *venia legendi* („povolení předčítat“) pro egyptologii se zvláštním zřetelem k démot-

štině. Každý, kdo se tehdy chtěl vydat na akademickou dráhu a vyučovat na univerzitě, se musel napřed habilitovat, tedy prokázat formou písemné práce, kolokvia a zkušební přednášky, že je „vhodný, schopný“ (latinsky *habilis*) na vysoké škole přednášet. Doporučení členů habilitační komise, aby byl Reich připuštěn k habilitaci, však nebylo na zasedání fakulty přijato a jeho žádost byla zamítnuta (Oerter 2010: 108); jedním z členů komise byl přítom i pozdější dlouholetý profesor egyptologie ve Vídni a ředitel káhirske pobočky Německého archeologického ústavu Hermann Junker (1877–1962).

Také v dalších letech si Reich vydělával na živobytí zpracováním textů a nápisů (obr. 2), a to i poté, co byl jmenován soukromým docentem na německé univerzitě v Praze. Soukromí docenti tenkrát vyučovali bezplatně

Obr. 3 Posudek prof. Simona Lea Reinische pro ministerstvo kultu a vyučování ohledně Reichovy vědecké kvalifikace (Národní archiv Praha, fond Ministerstvo kultu a vyučování, sign. 5, Philos. Prof., svazek Reich)

a peníze si obstarávali jinak, obvykle jako učitelé na středních školách, dokud nepovýšili ve svém oboru na řádné profesory, což bylo placené místo. V červnu 1912 podnikl Reich další pokus o habilitaci, tentokrát na německé univerzitě v Praze. V červenci proto byla zvolena komise, jejímž členem byl mj. i již zmíněný Max Grünert, v té době profesor semitských jazyků. V prosinci byl Reich připuštěn k dalším fázím habilitace, v lednu 1913 úspěšně absolvoval habilitační kolokvium, a 27. února 1913 byl proto stanoven jako den jeho habilitační přednášky před profesorským sborem filozofické fakulty. Téma přednášky znělo „Die Bedeutung der Demotistik in der Ägyptologie“ („Význam démotistiky pro egyptologii“) a zároveň na značovalo Reichovu specializaci v rámci širokého pole egyptologie. O týden později odešla na ministerstvo kultu a vyučování děkanova žádost o schválení Reicha jako sou-

kromého docenta. Velmi úzké téma jeho zkušební přednášky vzbudilo na ministerstvu určité pochybnosti, zda byly dostatečně prokázány vědecké kvality kandidáta, který se ucházel o docenturu v celém oboru egyptologie. Proto byl v dubnu 1913 odeslán dopis profesoru Leo Reinischovi, tehdy již penzionovanému, s výzvou, aby se „důvěrně vyjádřil k vědeckým kvalitám Reicha i k tomu, zda s ohledem na dosavadní pracovní zaměření jmenovaného nevznikají pochyby o udělení ... *venia legendi pro egyptologii*“.⁶ Reichova specializace na démotistiku se měla později stát kamenem úrazu, když se na vídeňské univerzitě ucházel o uznání habilitace získané v Praze. Reinischův posudek z 27. dubna 1913 vyzněl kladně (obr. 3), takže Nathaniel Reich byl 18. května 1913 ministerstvem kultu ve Vídni úředně potvrzen jako soukromý docent pro celou oblast egyptologie (Oerter 2010: 108 s pozn. 15).

Na počátku zimního semestru 1913/1914 tedy Nathaniel Reich zastupoval egyptologii na německé univerzitě v Praze (Oerter 2010: 101–102). Studentům zprvu nabízel tři hodinové přednášky, a sice „Mluvnici hieroglyfických a hieratických textů“, „Dějiny Egypta I“ a „Egyptskou románovou a povídkovou literaturu“. V následujícím semestru vzrostla jeho nabídka kurzů na pět, z nichž ovšem pouze hodinová přednáška s názvem „Čtení a výklad hieroglyfických textů“ víceméně navazovala na jeho úvod do gramatiky. Zbývající čtyři kurzy byly nové a zahrnovaly „Vybrané kapitoly z egyptského a koptského umění“ (1 hodina), „Mluvnici a čtení démotických textů (se zvláštním zaměřením na klasické filology a právníky“ (3 hodiny), „Mluvnici a čtení koptských textů“ (2 hodiny). Poslední z této pěti, rovněž hodinová přednáška, měla jazykovědný charakter – „Náčrt jazyků a literatur hamitských národů severní Afriky, se zvláštním zřetelem k Tripolis a Kyrenaice“ (1 hodina). V zimním semestru 1914/1915 se Reichova nabídka přednášek, tvořená třemi kurzy, soustředila na dějiny a jazyk starého Egypta, přičemž „Dějiny Egypta, 2. díl: chronografie, chronologie

a výpočet historických dat (se cvičeními)“ (1 hodina) měly navazovat na jeho přednášky o dějinách ze zimního semestru 1913/1914. Kromě toho nabízel „Historický vývoj egyptského (hieroglyfického, hieratického, démotického a koptského) písma od nejstarších dob až po jejich zánik (se cvičením v určování doby vzniku textů na papyrech)“ (1 hodina) a „Čtení a interpretaci hieroglyficko-démoticko-řeckých nápisů na rosettské a kanopské desce a příbuzných historických pramenech“ (3 hodiny). Už tento krátký přehled ukazuje, jak různorodým tématům se věnoval. Přestože byl Reich především filologem a lingvistou, zahrnují jeho přednášky téměř celou šíři oboru, zcela podle výše uvedené definice egyptologie. Je tedy vlastně zcela logické, že Seznam přednášek c. k. německé Karlo-Ferdinandovy univerzity uvádí v nabídce oborů pro zimní semestr 1914/15 poprvé pojem „egyptologie“, pod nímž se odkazuje na přednášky Nathaniela Reicha (obr. 5).

V letním semestru 1915 nabízí ovšem výlučně přednášky filologicko-jazykovědného rázu, a to „Výklad vybraných egyptských textů (I pro začátečníky)“ (3 hodiny) a „Srovnávací mluvnice hamitských jazyků severových-

Schlagwortverzeichnis.

Die Ziffern geben die Nummern an, unter welchen die Vorlesungen im systematischen Vorlesungsverzeichnisse zu finden sind.

A egyptologie 264, 286, 287.	Baukunst 266.	Chirurgie des Kindesalters 134.
Aischylos 276.	Bergrecht 49, 50.	Chirurgie, orthopädische 139.
Alkaloide 220.	Biochemie 221, 222.	D eszendenztheorie 244.
Altertümer, biblische 3.	Biologie 237.	Diagnostik, chirurgische 135.
Altes Testament 7.	Boden 222.	Diagnostik innerer Krankheiten 117, 120.
Anatomie, pathologische 90.	Böhmische Rechtsgeschichte.	Deutsche Grammatik 290.
Anatomie, systematische 75.	Böhm. Verfassungsgeschichte 255.	Deutsches Lied 268.
Anatomie, topographische 78.	Botanik 232, 236.	Deutsche Literaturgeschichte, neuere 288, 289, 293, 294, 320.
Anatomie, vergleichende 77.	Bürgerkunde 73.	Deutsches Recht 39, 43.
Aramäisch 6.	Bürgerliches Recht 47, 48, 51.	Deutsche Syntax 292.
Archäologie 265.	C hemie, analytische 219.	Deutsches Volkslied 322.
Assyrisch 12.	Chemie, anorganische 213.	Dogmatik 17–19.
Astronomie 201, 264.	Chemie, medizinische 87, 214–217.	E lektrokardiographie 100.
Astrophotometrie 201.	Chemie der Nahrungsmittel 223.	Epheserbrief 11.
Augenkrankheiten 149 bis 153.	Chemie, pharmazeutische 218.	
Auskultation und Perkussion 118.	Chemie, physiologische 86, 89.	
B akteriologie 171, 174, 177, 179.	Chirurgie 133–145.	
Balneologie 181.		

Obr. 4 Seznam oborů přednášených v zimním semestru akademického roku 1914/1915 na filozofické fakultě německé univerzity v Praze (Ordnung der Vorlesungen an der k. k. Deutschen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag im Wintersemester 1914/15, str. 87)

chodní Afriky (kušitské jazykové skupiny) se zvláštním zřetelem k egyptštině (I pro začátečníky)“ (1 hodina); právě u ní zřejmě Reich doufal v širší interdisciplinární okruh posluchačů.

Následující semestr v zimě 1915/1916 je koncipován zcela „egyptologicky“, přičemž přednáškou „Dějiny Egypta III: Politické dějiny“ (2 hodiny) se ke slovu opět dostává historie. Novinku představuje Reichova nabídka týkající se nejen úvodu do egyptologie, ale i do papyrologie („Úvod do egyptologie a nauky o papyrech“, 2 hodiny), naopak tradiční je jeho „Čtení vybraných egyptských textů z pozdějších dob v různých písmech (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), i když výběr textů je chronologicky založen na „pozdějších dobách“. Skromně vypadá nabídka pro letní semestr 1916, kterou tvoří jediná dvouhodinová přednáška „Vybrané otázky vývoje egyptské kultury a civilizace“, jejíž téma ale ještě dnes vypadá velmi zajímavě a přitažlivě.

Egyptštiny se týkají kurzy, které chtěl Reich přednášet v zimním semestru 1916/1917, tedy „Prehistorie a dějiny egyptské mluvnice od nejstarších počátků až po vymření koptštiny (I pro začátečníky)“ (2 hodiny) a „Čtení a výklad vybraných egyptských (hieroglyfických, hieratických, démotických a koptských) textů“. Podle dohody (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), přičemž kurz čtení a výklad vybraných textů měl pokrýt celou šíři egyptského jazyka. Náplní třetí přednášky byly dějiny, tentokrát ramessovská a thutmosovská doba („Dějiny doby Ramessovců a Thutmosovců“, 2 hodiny). V letním semestru 1917 se Reich chopil tématu, které je i z dnešního pohledu velmi aktuální. Pod souhrnným pojmem „Vědecké znalosti starých Egyptanů“ nabízel v první části tohoto cyklu „Znalosti z oblasti přírodních věd a matematiky“. Tento předmět, rozšířený o medicínu, geografii, dějiny, filologii a právní vědu, hodlal rozvíjet i v následujícím zimním semestru a své přednášce dal název „Znalosti starých Egyptanů v oblasti medicíny, matematiky, přírodních věd, dějin, filologie a právní vědy (I pro začátečníky)“ (2 hodiny). Pro letní semestr plánoval ještě „Četbu a výklad egyptských nebo koptských textů (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), přičemž konečné rozhodnutí chtěl učinit zřejmě až po domluvě se svými posluchači (tuto možnost připouští slovo „nebo“).

V zimním semestru 1917/1918 byly v nabídce kromě pokračování „Znalostí“ ještě „Dějiny egyptské syntaxe s krátkým úvodním přehledem morfologie (I pro začátečníky)“ (2 hodiny) a také zcela netradiční a novátorská přednáška „Ráz živností (povolání), zábavy a trávení času ve starém Egyptě (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), v níž se Reich chtěl věnovat každodennímu životu ve starém Egyptě, tedy jakýmsi malým dějinám každodenního života. V následujícím semestru v létě 1918 se Reich poprvé rozhodl pro jedno z tradičních velkých témat. Přislíbil „Egyptské náboženství (I pro začátečníky)“ (2 hodiny) a vedle obligatorní četby textů („Čtení vybraných egyptských textů. I pro začátečníky“, 2 hodiny) také opět něco z oblasti každodenního života, tentokrát se zaměřením na módu („Mužské a ženské odívání u starých Egyptanů a jejich móda v průběhu času. I pro začátečníky“, 2 hodiny).

Rozhodnutí nabídnout v zimním semestru 1918/1919 přednášku o „Novoegyptské mluvnici“ a jako doplněk k tomu „Čtení a výklad mladších egyptských textů“ sou-

viselo snad s jeho plány na letní semestr 1919, kdy se chtěl věnovat démotickým textům. Jako třetí přednášku pro zimní semestr nabízel další část z cyklu o egyptských znalostech, tentokrát na téma techniky („Znalosti starých Egyptanů v oblasti techniky“, 2 hodiny). Přednáška „Mluvnice a četba démotických právních textů nebo výklad hieratických textů (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), opět s „nebo“ v názvu, oznámená pro letní semestr 1919, se věcně opírala o přednášku z oblasti papyrologie („Nauka o papyrech. I pro začátečníky“, 2 hodiny), protože Reichův výběr démotických textů zahrnoval texty právního obsahu a papyrologie žila a dosud ve značné míře žije především z právních textů nejrůznějšího druhu. Svou třetí přednáškou vypsanou pro tento semestr – „Vliv starého Egypta na současnou kulturu (I pro začátečníky)“ (2 hodiny) – se Reich opět vydal do oblasti dějin kultury a začal tak téma, které se teprve v nedávné minulosti dočkalo důkladného zpracování jako „recepce Egypta“, „egyptománie“ (Navrátilová 2001). To je další názorný příklad toho, jak aktuální byla z dnešního pohledu Reichova nabídka přednášek.

Zimní semestr 1919/1920 s celkem třemi přednáškami se nese opět zcela ve znamení egyptské filologie a literatury. Vypsány byly „Historická mluvnice egyptštiny (I pro začátečníky)“ (2 hodiny), „Vybrané egyptské texty (I pro začátečníky)“ (2 hodiny) a „Dějiny staroegyptské literatury (I pro začátečníky)“ (2 hodiny). Zatímco tato nabídka byla určena i začátečníkům, týkají se „Obtížnější démotické texty“ v následujícím semestru výlučně pokročilých. Tato přednáška byla v Reichově nabídce pro tento semestr jediná.

V zimním semestru 1920/1921 byla těžištěm jeho nabídky opět egyptština: „Staroegyptská (hieroglyfická) mluvnice nebo koptština (Pro začátečníky)“ (2 hodiny), „Hieroglyfické nebo koptské texty podle výběru (I pro začátečníky)“ (2 hodiny). Třetí přednáška naopak nabízel „Dějiny egyptských obyčejů (I pro začátečníky)“ (2 hodiny). Od letního semestru 1921 už není Reich v seznamu přednášek uváděn.

Témata, která Reich v letech 1913–1921 nabízel, tedy byla nanejvýš mnohostranná a v mnoha ohledech předcházela svou dobu. Zajímavý je také pohled na seznamy posluchačů, tedy na nacionálie, které nám umožňují posoudit, do jaké míry padla Reichova nabídka přednášek na úrodnou půdu. Obraz, který nám poskytují, je spíše zklamáním. Když se v zimním semestru 1913/1914 z 290 řádných posluchačů zapsali k Reichovi čtyři, z nichž jeden odstoupil, byli to v následujícím semestru už jen dva, resp. jeden z celkem 253 studujících. Nejvíce posluchačů napočítal Reich v zimním semestru 1917/1918, a to sedm, resp. šest ze 187 řádných posluchačů. Lákavá byla zejména jeho přednáška o znalostech starých Egyptanů v oblasti medicíny atd., kterou si zapsalo pět posluchačů, a která tak byla v sérii jeho přednášek zdaleka nejnavštěvovanější. Dva posluchače měly kurzy „Ráz povolání (živností) ve starém Egyptě“, „Vybrané egyptské texty“, „Dějiny Egypta I“, „Historický vývoj egyptského (hieroglyfického, hieratického, démotického a koptského) písma od nejstarších dob až po jejich zánik“ a „Dějiny egyptské syntaxe s krátkým úvodním přehledem morfologie“. Zbývajících devět přednášek navštěvoval vždy jediný posluchač. Důvody kolísajícího počtu posluchačů a všeobecně malého zájmu o starý

Obr. 5 František Lexa jako středoškolský profesor (soukromý archiv rodiny Lexovy)

Egypt mohou být velmi různorodé. Určitou roli přitom mohla hrát i bohatší nabídka egyptologické výuky na univerzitách v Německu a ve Vídni.

V letním semestru v letech 1915–1917 a 1920 si zřejmě některé z Reichových přednášek nezapsal žádný řádný posluchač filozofické fakulty. Zda se to týkalo i mimořádných posluchačů, nevíme. Poněkud jiný obraz poskytují soupisy pro letní semestr 1918 a 1919 a zimní semestr 1916/1917 a 1918/1919, kde jsou původní záznamy týkající se Reichových přednášek u dotyčných studentů přeškrtnuty. Otázkou zůstává, zda se tito posluchači nemohli zúčastnit, nebo zda se nakonec přednášky vůbec nekonaly. Pokud jde o letní semestr 1919, vše nasvědčuje tomu, že Reich nepřednášel. Je totiž nápadné, že zároveň dva studenti, a to právě ti, kteří se zajímali o Reichovy přednášky, si to náhle rozmysleli a nezúčastnili se jich. Podle naší zkušenosti je však sporné, zda a nakolik lze údajům v soupisu posluchačů bezvýhradně věřit. V této souvislosti je zajímavé, že Reich už sice na počátku studijního roku 1920/1921, tedy pro zimní semestr (1. 10. 1920–17. 3. 1921) není uveden v soupisu osob německé univerzity, zároveň je však pro tento semestr jeho jméno zveřejněno v seznamu přednášek se třemi nabízenými kurzy, a dokonce se na obě jeho filologické přednášky zapsal jeden z celkem 321 posluchačů filozofické fakulty.

Na druhé straně, a to vzbuzuje otázky, je Nathaniel Reich od 15. května 1920 už činný na vídeňské univerzitě jako soukromý docent pro „démotickou egyptštinu“ a od zimního semestru 1920/1921 je v seznamu veřejných před-

nášek uveden mezi vyučujícími na její právnické a filozofické fakultě. Tomu odpovídá i povzdech arabisty Adolfa Grohmana (1887–1977) v dopise z června 1936 adresovaném profesorskému kolegiu filozofické fakulty německé univerzity, že „v letech 1913 až 1918 tu byl tento obor (= egyptologie) zastoupen v osobě Dr. Nathaniela Reicha“ a že se tenkrát „pravidelně konala seminární cvičení z tohoto oboru“ (Oerter 2010: 103 a pozn. 30). Reichovo působení na filozofické fakultě je zde tedy vymezeno lety 1913 a 1918. Už v březnu 1919 podal Reich na vídeňské univerzitě žádost o uznání své habilitace, kterou zdůvodnil takto: „Nejoddanější nížepodepsaný, Dr. Nathaniel Reich, soukromý docent egyptologie na německé univerzitě v Praze, prosí profesorský sbor filozofické fakulty Vídeňské univerzity o přenesení venia legendi pro egyptologii na filozofickou fakultu ve Vídni, protože žadatel, zaměstnaný nyní v n[ěmecko]-r[akouském] vojenském muzeu ve Vídni, musí být nyní trvale ubytován ve Vídni a cítí vědeckou potřebu, aby mohl být ve svém oboru egyptologie činný i ve Vídni“ (Oerter 2010: 109). V pozdější poznámce uvádí zhoršení svých hmotných poměrů jako důvod, pro který musel zůstat ve Vídni a poohlédnout se tam po živobytí (Kraft 1985).

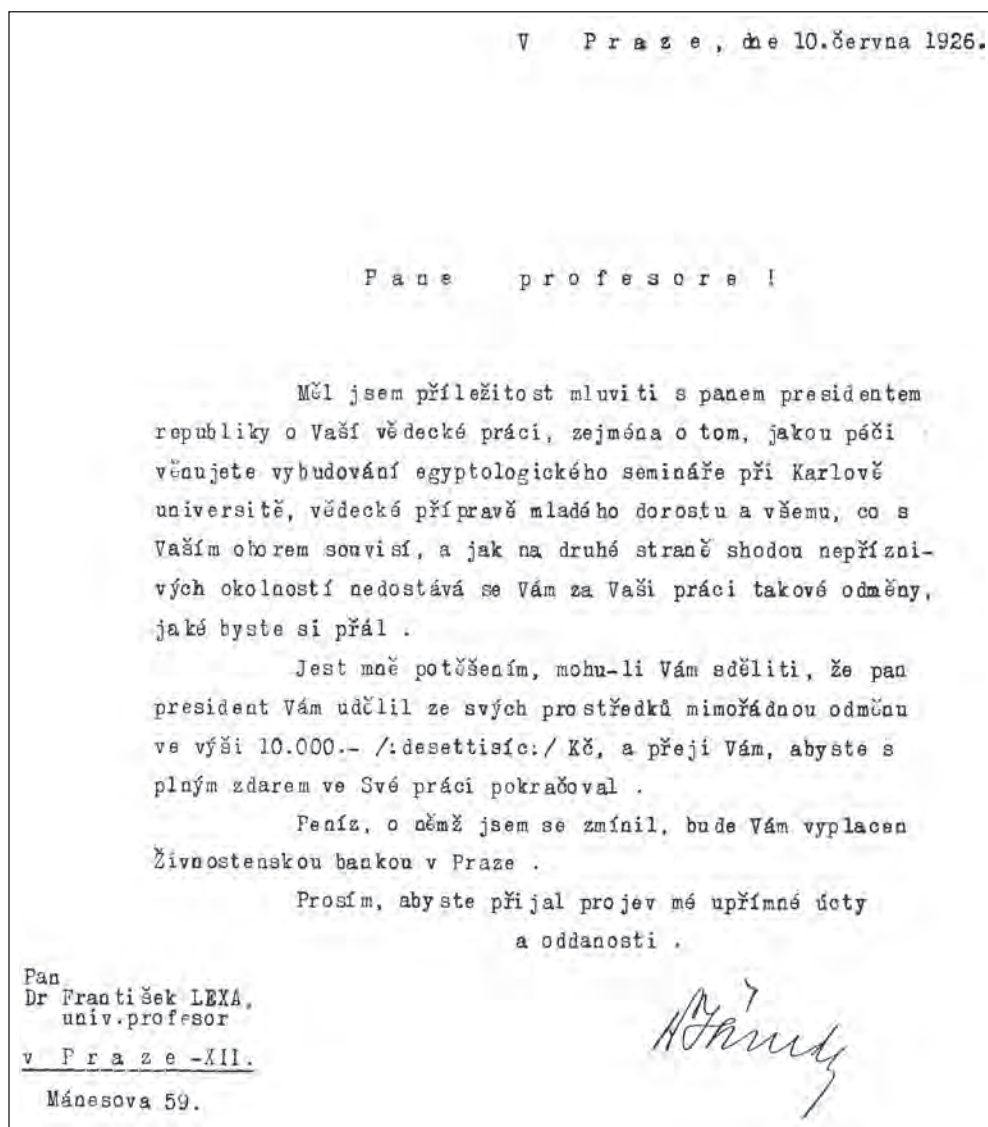
Reich měl trvalé bydliště ve Vídni až do 31. ledna 1922, kdy se odhlásil „na neznámé místo“⁷ a vydal se do USA, kde nakonec v roce 1925 získal místo mimořádného profesora (*associate professor*) na Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning, které zastával až do své smrti 5. října 1943 ve Filadelfii (Kraft 1985).

Po Reichově odchodu z Prahy spočívala výuka egyptologie plně v rukou Františka Lexy, druhého významného muže stojícího u rozvoje tohoto oboru, jehož profesionální dráha se odehrávala na sesterské české univerzitě.

František Lexa se narodil 5. dubna 1876 v Pardubicích jako druhé ze sedmi dětí advokáta JUDr. Vilibalda Lexy (Bareš 1989a). Jeho rod po otci pocházel ze západočeských Kralovic a byl vzdáleně příbuzný s rodem Lexů von Aehrenthal, jehož nejvýznamnější představitel Alois Lexa von Aehrenthal (1854–1912) byl v letech 1906–1912 rakousko-uherským ministrem zahraničí. Rodina se brzy přestěhovala do Prahy, kde mladý František absolvoval Akademické gymnázium v Žitné ulici. Mezi jeho učitele patřil mj. Alois Jirásek (1851–1930) a také František Drtina (1861–1925), pozdější profesor filozofie na Karlově univerzitě. Zájmy studenta Lexy byly široké a zprvu v nich převládala spíše matematika a fyzika. Po maturitě v roce 1895 se proto zapsal na filozofickou fakultu tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde se připravoval na dráhu středoškolského profesora matematiky a fyziky,⁸ dva roky však strávil i ve filozofickém semináři prof. Masaryka.

Po ukončení studia v roce 1899 začal Lexa vyučovat matematiku a fyziku jako středoškolský profesor, nejprve v Praze a od roku 1900 na gymnáziu v Hradci Králové (obr. 5). Zájem o filozofii a psychologii, který v něm vzbudil prof. Drtina, ale neztratil. V roce 1902 si rozšířil učitelskou aprobaci o filozofickou propedeutiku. V následujícím roce sice získal doktorát z filozofie za práci *O zjevech magneto- a elektrostrikce po stránce theoretické i experimentální*, v té době už však byl rozhodnutý habilitovat se jako soukromý docent v oboru psychologie.

Obr. 6 Sdělení o udělení prezidentské odměny F. Lexovi v roce 1926 (Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., osobní fond František Lexa, inv. č. 245)

Tématem jeho habilitační práce se měla stát psychologie písma, a proto si dal za cíl prozkoumat všechny tehdy dostupné písemné systémy. Začal s tím, co považoval za nejstarší písmo, tedy s egyptskými hieroglyfy, a to na základě učebnice berlínského profesora Adolfa Ermana (1854–1937), který se později nakrátko stal i jeho učitelem. Egyptština Lexu zaujala natolik, že zcela změnil svoje záměry. V letech 1905–1906 uveřejnil ve výročních zprávách královéhradeckého gymnázia první překlady z egyptštiny (Lexa 1905 a 1906). Ty zaujaly tehdejšího profesora orientální filologie na české filozofické fakultě Rudolfa Dvořáka (1860–1920). Díky jeho vlivu byl Lexa v září 1906 přeložen na malostranské gymnázium do Prahy a získal stipendium k zahraničním studijním pobytům (Bareš 1989a: 21–23). V roce 1907 strávil dva semestry v Berlíně právě u prof. Ermana, vynikajícího filologa a znalce egyptského náboženství, a následujícího roku jeden semestr v tehdy německém Štrasburku u prof. Wilhelma Spiegelberga (1870–1930), předního znalce démotštiny (Bareš 1989b: 23–24; Oerter 1986). Oba tyto studijní pobyty do značné míry předurčily Lexovu vědeckou dráhu, která vyvrcholila jeho dodnes známými pracemi o egyptské magii a rozsáhlou mluvnici démotštiny (Lexa 1938–1951) a významně se odrazila i v jeho pedagogickém působení.

Po návratu ze studijních pobytů Lexa nadále vyučoval na gymnáziu a připravoval svou habilitační práci *O poměru ducha, duše a těla u Egypťanů staré říše*, která ale nakonec z různých důvodů vyšla tiskem až v roce 1917 (Lexa 1917). Válečné události poté zbrzdily vlastní Lexovu habilitaci až do jara roku 1919, kdy se stal soukromým docentem egyptologie na české filozofické fakultě dnešní Univerzity Karlovy. Po začátku letního semestru, v dubnu 1919, zahájil své působení na univerzitě. V oficiálním seznamu přednášek se proto egyptologie objevuje až od zimního semestru 1919/1920, a to s přednáškami „Úvod do hieroglyfického písma a staroegyptské gramatiky, se čtením a výkladem vybraných textů“ (3 hodiny), „Úvod do koptské gramatiky (sa'idského dialektu) se čtením a výkladem vybraných textů“ (2 hodiny) a „Náboženská literatura staroegyptská“ (2 hodiny).⁹ Až do roku 1922, kdy byl jmenován mimořádným profesorem na FF UK, a mohl se tak egyptologii věnovat naplno, se přitom Lexa nadále živil jako středoškolský pedagog. V roce 1925 založil pro egyptologii na FF UK vlastní seminář (obr. 6) a v roce 1929 byl jmenován řádným profesorem egyptologie.

Těžištěm jeho přednášek trvale zůstával egyptský jazyk v jeho jednotlivých fázích, na které navazovalo čtení a vý-

klad různých kategorií textů, někdy postupně ve dvou variantách lišících se obtížností. Do určité míry se přitom opakovaly chronologicky zaměřené cykly věnované jednotlivým fázím staré egyptštiny, počínaje klasickou egyptštinou (tj. druhou nejstarší fází tohoto jazyka, běžnou v 1. polovině 2. tis. př. n. l. a užívanou jako literární jazyk i později) až po koptštinu. V tématech přednášek se odrážely i jeho publikační záměry – na již zmíněnou přednášku o staroegyptské literatuře navazovala stejnojmenná publikace (Lexa 1920–1921) a podobně tomu bylo i s přednáškou „Beletristická literatura staroegyptská“ (zimní semestr 1921/1922, 2 hodiny) (Lexa 1923).

Jiná než filologická témata se mezi Lexovými přednáškami objevují spíše zřídka, např. v zimním semestru 1924/1925 „Úvod do egyptské archeologie I: Náhrobní a pamětní desky“ (1 hodina), který postupně pokračoval až do letního semestru 1926, v letním semestru 1937 „Přehled dějin staroegyptské literatury se stručným úvodem o písmu a řeči“ (2 hodiny) a „Přehled dějin starověkého Egypta dle původních pramenů“ (2 hodiny). Kupodivu jen jednou, a to v zimním semestru 1927/1928, se Lexa vrátil ke své dávné zálibě přednáškou „Staroegyptská věda I: matematika, geometrie, metrologie, astronomie“ (2 hodiny). Naproti tomu ani jednu přednášku nevěnoval další významné oblasti svého bádání – náboženství, resp. magii (Bareš 1989b). Při čtení názvů Lexových přednášek si lze připomenout obdobné přednášky Nathaniela Reicha, které v letním semestru 1917 a zimním semestru 1917/1918 nabízel posluchačům německé univerzity. Není vyloučeno,

že Lexa se inspiroval právě u něj. Z dochovaných archivních pramenů ani ze vzpomínek Lexových dětí kupodivu žádné kontakty mezi ním a Nathanielem Reichem doloženy nejsou. Jisté je jenom to, že Lexa o Reichovi věděl (měl jeho adresu, ovšem vídeňskou), zda se však oba pánové osobně znali, nevíme.

Velkou část Lexových filologicky zaměřených kurzů od zimního semestru 1929/1930 převzal jeho zřejmě nejlepší žák Jaroslav Černý (1898–1970) (Filipský 1999: 95–97; Růžová 2010; Bierbrier 2012: 110–112), který se v září 1929 habilitoval jako soukromý docent. Lexa se poté mohl ve svém dalším pedagogickém působení soustředit zejména na výuku démotštiny, kterou po roce 1934 přednášel po několik let jako jediný v celé Evropě. Do Prahy v té době přijíždělo i několik zahraničních žáků se zájmem o tuto fázi staré egyptštiny, z nichž nejvýznamnější byl italský egyptolog Giuseppe Botti (1889–1968) (Bierbrier 2012: 73–74). K Lexovi jako ke svému učiteli se ostatně hlásil i významný belgický egyptolog Michel Malinine (1900–1977), který po svém útěku ze sovětského Ruska strávil určitý čas v Praze (Bierbrier 2012: 352).

Lexa samozřejmě vychoval i několik českých žáků. Kromě již zmíněného Jaroslava Černého to byl zejména Jiří Ort (1900–1941) (Oerter 1984, 2001; Bierbrier 2012: 410), který se po sňatku své ovdovělé matky stal jako Georges Ort-Geuthner dědicem významného francouzského nakladatelství. Do egyptologického semináře vedeného Lexou docházela i řada zájemců, kteří se egyptologii věnovali jen ze záliby, ale i tak vytvořili řadu zajímavých

Obr. 7 Ludwig Keimer ve své pracovně v Káhiře (Deutsches Archäologisches Institut Kairo, Keimer-Archiv)

Obr. 8 Potvrzení ministerstva školství a národní osvěty z 27. 1. 1938 o udělení *venia docendi* pro obor egyptologie L. Keimerovi na základě usnesení profesorského sboru ze dne 18. 6. 1931 (Archiv Univerzity Karlovy, fond Filosofická fakulta Německé university, kart. č. 54, inv. č. 558, personální spis Ludvík Keimer)

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY

V Praze dne 27. ledna 1938.

Č. j. 6267/38-IV/3.

Při odpovědi budíž toto jednací číslo uvedeno.
O každé věci pišete samostatně.

Věc: Praha-německá universita-filosofická fakulta-PhDr. Ludvík Keimer-habilitace pro obor egyptologie.

Odpověď k čís. 1091 ze dne 24. července 1933.

Přílohy 1210 g.

Děkanství
filosofické fakulty německé university
v - P - r - a - z - e .

Potvrzují jednomyslné usnesení profesorského sboru ze dne 18. června 1931, aby PhDr. Ludvíku Keimerovi byla udělena *venia docendi* pro obor egyptologie na tamní fakultě.

Konvolut předložených příloh vracím.

M i n i s t r :

J. V. Vanke

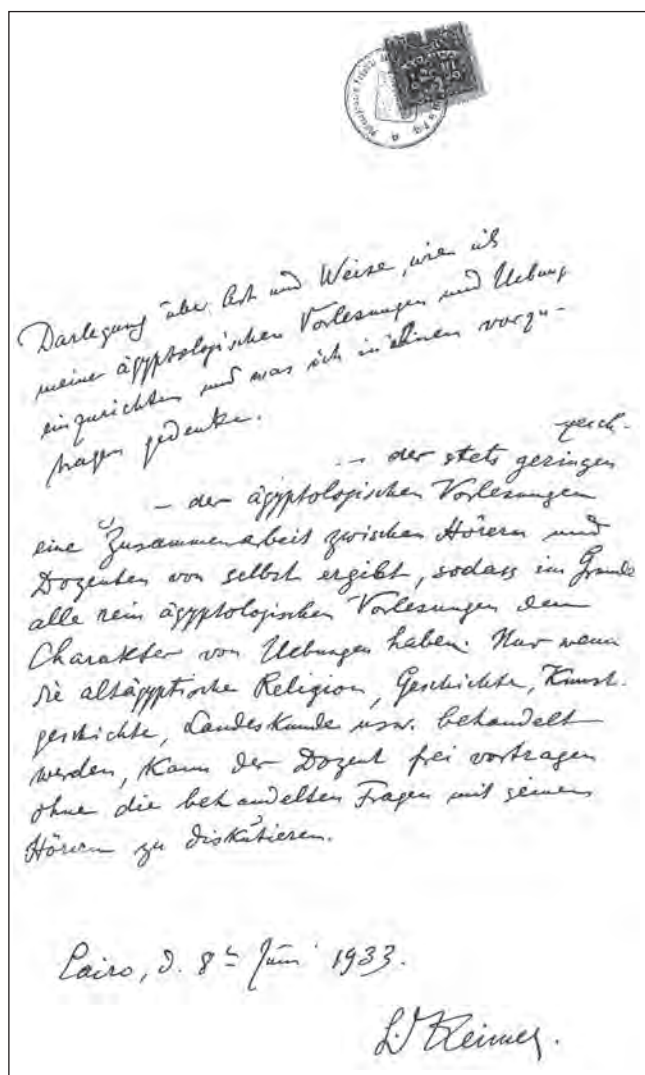
Defanat
der Philosophischen Fakultät
der Deutschen Universität in Prag.
eingelangt: 15. II. 1938
G. P. No. 198/38
R. P. Fol. Beilagen

a zčásti dodnes uznávaných prací. Patřila k nim Lexova dcera Irena (1908–1999), autorka pojednání o staroegyptském tanci (Lexová 1930 a 1935; Lexová-Záměstná 1937; Růžová 1996: 98–99), dcera významného českého antropologa Ludmila Matiegková (1889–1960), zabývající se antropologií starých Egypťanů (Růžová 1996: 101–102; Havlůjová 2005 a 2009), malíř Miroslav Beránek, který se pokusil objasnit egyptské názory na perspektivu (Beránek 1920), Valerie Hažmuková, jež publikovala koptské papýry ze sbírek Orientálního ústavu v Praze (Hažmuková 1936–1937) a Pavla Šámalová (1886–1974), která se zabývala staroegyptským ornamentem (Fořtová-Šámalová 1948, 1952, 1963; Růžová 1996: 97–98). Lexovy egyptologické přednášky navštěvovali studenti příbuzných oborů, mezi nimi uměnovědci Emanuel Poche (1903–1987) a Milada Vilímková (1921–1992) (Vilímková 1952, 1969 a 1977; Růžová 1996: 100) a také bohemista František Váhala (1911–1974), který se později stal pracovníkem a nakonec i vedoucím Československého egyptologického ústavu (Filipský 1999: 495).

Pokud chtěl někdo v zimním semestru roku 1919/1920 navštěvovat v Praze egyptologické přednášky, měl tedy nesnadnou volbu mezi tím, co přinejmenším na papíře na-

bízel na německé univerzitě Nathaniel Reich („Historická mluvnice egyptštiny“, „Vybrané egyptské texty“ nebo „Dějiny staroegyptské literatury“), a nabídkou Františka Lexy, čerstvě jmenovaného soukromého docenta egyptologie na české univerzitě, kterou představoval „Úvod do hieroglyfického písma a staroegyptské gramatiky, se čtením a výkladem vybraných textů“, „Úvod do koptské gramatiky (sa‘idského dialektu) se čtením a výkladem vybraných textů“ a „Náboženská literatura staroegyptská“. Tato situace trvala nejpozději do března 1921, do konce zimního semestru, a od té doby už se egyptologie nadlouho přednášela pouze na Karlově univerzitě. Návrat k výše uvedeným poměrům se začal rýsovat teprve na podzim roku 1930, kdy byla na německé univerzitě podána písemná žádost o habilitaci pro obor egyptologie. Jejím autorem byl jistý Ludwig Keimer z Káhiry (obr. 7).

Kdo byl Ludwig Keimer a co ho přimělo k tomu, aby se ucházel o *venia legendi* právě na německé univerzitě v Praze? Odpověď na druhou otázku asi nenajdeme. Co ale víme jistě, je to, že se Keimer už delší čas zabíral myšlenkou na další postup ve své profesionální dráze, který spatřoval ve vědě, a k tomu byla habilitace na některé z univerzit samozřejmou podmínkou. V dopise, který adre-

Obr. 9 Keimerův koncept egyptologických přednášek na německé univerzitě v Praze z 8. 6. 1933 (Archiv Univerzity Karlovy, fond Filosofická fakulta Německé university, kart. č. 54, inv. č. 558, personální spis Ludvík Keimer)

soval významnému německému orientalistovi Enno Littmannovi (1875–1958), tehdejšímu profesoru v Tübingen, známému v Německu mj. svým překladem pohádek Tisíce a jedné noci, ho už v červnu 1925 požádal o pomoc při své habilitaci: „[...] Bohužel jsou poměry v Německu momentálně tak zoufalé, že jeden musí pohřbit všechny své naděje a přání. Pokud je někdo jako já ještě relativně mladý – bude mi 32 – nevzdává se samozřejmě naděje, že jednou získá lepší pracovní podmínky, ale ztracených let člověk pořád lituje.“ (Weber 2008: 132). Marně, jak ukazuje vyhýbavá odpověď: Knihovna v Tübingen prý nemá „skoro žádné egyptologické knihy, jinak bych ochotně podpořil Vaši zdejší habilitaci“, napsal Littmann Keimerovi (Weber 2008: 132).

Ludwig Keimer se narodil 23. srpna 1892 v Hellenthal-Blumenthalu v Německu jako syn statkáře Huberta Keimera (Bierbrier 2012: 291–292). Zprvu navštěvoval latinskou školu, ale kvůli špatnému zdraví byl později odkázán na soukromou výuku. Jako externista maturoval v roce 1912 na humanitním gymnáziu v Northeimu u Hannoveru a začal studovat na Westfälische Wilhelms-Universität v Münsteru. Tam si napřed zapsal germanistiku, dějiny, archeologii a klasickou filologii. Už o rok později se ale pře-

stěhoval do Berlína, kde se věnoval především klasické archeologii a kde začal psát svou doktorskou disertaci, kterou však obhájil teprve značně později. Po úspěšném složení doktorských zkoušek na univerzitě v Münsteru v únoru 1917 a po prodělané nemoci se zprvu soukromě věnoval egyptologii. Na podzim téhož roku se vrátil na berlínskou univerzitu, kde další čtyři roky studoval egyptologii. Tím si splnil dlouholetý sen, který byl ovšem spojen s ústupky jeho otci. Ten jako „praktický muž, (který) neměl pochopení pro egyptologii“¹⁰ dal svému synovi souhlas se studiem egyptologie pouze pod tou podmínkou, že bude zároveň studovat práva a ekonomii. Keimer proto současně se studiem egyptologie a starověkých dějin navštěvoval i přednášky z dějin práva a národohospodářství. Úspěch všech jeho studií se pak odrazil rovnou ve třech disertacích, na jejichž základě byl promován doktorem filozofie (1922), obojího práva (1922) a politických věd (1924).

V egyptologii je Keimerovo jméno dodnes synonymem pro zkoumání staroegyptské flóry a fauny. Na podnět tehdejšího profesora egyptologie Georga Möllera (1876–1921) se totiž Keimer již od počátku svého berlínského pobytu věnoval studiu staroegyptského zemědělství, v té době v rámci oboru jen málo prozkoumané oblasti. V roce 1918 se navíc seznámil s tehdy dvaosmdesátiletým přírodovědcem a cestovatelem po Africe Georgem Schweinfurthem (1836–1925), který mu nejen dal k dispozici své bohaté materiálové sbírky, ale systematicky ho i zasvěcoval do otázek spojených s egyptskou zoologií, botanikou, geologií a etnologií. Plodem této spolupráce žáka a učitele byl první svazek Keimerových *Gartenpflanzen im alten Ägypten*, který s předmluvou G. Schweinfurtha vyšel na konci roku 1924. Schweinfurth také Keimerovi zprostředkoval kontakt s francouzským egyptologem Victorem Loretem (1859–1946) z Lyonu, který se v té době jako jediný zabýval dějinami přírody ve starém Egyptě a u něhož pak po Schweinfurthově smrti Keimer strávil jeden rok. Na podzim roku 1927 se Keimer vrátil do Německa a začal se připravovat na dlouhou cestu do Egypta.

Počátkem roku 1928 se Keimer vydal do Egypta, do země, která se kromě několika přestávek měla stát hlavním místem jeho celoživotního působení. V letech 1929–1931 byl Keimer profesorem na École Archéologique des Guides et Dragomans d'Égypte („Archeologická škola průvodců a tlumočnicků v Egyptě“) v Káhiře, poté byl pověřen prací na generálním katalogu Egyptského muzea a v letech 1931–1936 dokonce zastával funkci ředitele historické sekce Zemědělského muzea Fuáda I. Nakonec od roku 1936 působil jako *professeur délégué* egyptské archeologie na Univerzitě Fuáda I., dnešní Káhírské univerzitě. Přesto se zdá, že Keimer nechtěl svou budoucí profesionální dráhu natrvalo spojit s Egyptem, protože už 20. září 1930 podal na filozofické fakultě německé univerzity v Praze žádost o habilitaci pro celý obor egyptologie. Co ale Keimer nemohl tušit ani vědět, že téměř na den přesně uplyne sedm let a čtyři měsíce, než obdrží oficiální potvrzení *venia legendi* (obr. 8) a bude moci v zimním semestru 1938 využít svou docenturu na německé univerzitě v Praze (Oerter 2010: 51–54; Lehnert 2012: 74–76).

Je zajímavé, jaké představy měl Keimer o egyptologii a která témata chtěl probírat ve svých přednáškách. K tomu

Obr. 10 Záznam o návštěvnosti Keimerových přednášek v letním semestru 1939 (Archiv Univerzity Karlovy, fond Filosofická fakulta Německé university, kart. č. 54, inv. č. 558, personální spis Ludvik Keimer)

Einf.in die ägyptische Gram.	3	Hörer
Einf.in die ägypt.Kulturgesch.	3	

předložil během tří let dva návrhy. První „Seznam zamýšlených přednášek“ pochází z roku 1930 a obsahuje těchto třináct témat: „Úvod do egyptologie, zejména do hieroglyfického písma“, „Egyptská gramatika, I. a II. díl“, „Lehčí egyptské texty“, „Četba těžších egyptských textů“, „Koptská gramatika a četba lehčích textů“, „Těžší koptské texty“, „Úvod do hieratiky“, „Hieratické texty“ (2 semestry), „Vybrané kapitoly kulturních dějin Egypta“, „Egyptské náboženství“, „K dějinám přírody ve starém Egyptě“, „Právo ve starém Egyptě“ a „Dějiny Egypta“. Jiný plán, předložený v roce 1933, obsahuje přednášky a cvičení, mezi nimiž chybí témata z kulturních dějin, náboženství a dějin obecně (obr. 9). K tomu Keimer píše: „Protože egyptologie existuje jako věda teprve od doby, kdy Champollion rozluštil hieroglyfy, je samozřejmé, že hlavní důraz je kladen na filologii. Proto jsou nezbytné následující přednášky: 1. Úvod do hieroglyfického písma (Vysvětlení znaků a jejich zvukové hodnoty), 2. Úvod do egyptské gramatiky. V závěru této přednášky se obvykle začíná s četbou lehčích egyptských textů, 3. Lehčí egyptské texty, 4. Těžší egyptské texty. Ty mohou být podle přání posluchačů historické, světského nebo náboženského obsahu. 5. Úvod do hieratického písma, 6. Hieratické texty, 7. Úvod do démotštiny, 8. Texty pyramid, Texty rakví ze Střední říše, Kniha mrtvých, 9. Koptská gramatika a lehčí koptské texty, 10. Četba a výklad několika rozsáhlejších koptských textů“ (Oerter 2010: 59). Keimer tu jednoznačně mluví o „nezbytnosti“ přednášek a cvičení tematicky spjatých s filologií, ale to nijak nevyklučuje témata, jako jsou dějiny, náboženství nebo dokonce i umění starého Egypta. K tomu dává Keimer ke zvážení, kdo by měl přednášet staroegyptské dějiny a dějiny staroegyptského umění, což podle jeho názoru záleží na postoji profesorů příslušných oborů a mělo by se „v zásadě rozhodnout fakultním shromážděním“. On sám by o nich rád čas od času přednášel, podobně jako v určitých intervalech o své speciální oblasti, tj. o egyptském zemědělství, krajině apod. (Oerter 2010: 59 s pozn. 24).

Nabídka Keimerových přednášek oznámená pro období 1938–1939 vypadala takto: v zimním semestru 1938/1939 dvouhodinový „Úvod do egyptologie“ a tříhodinový „Úvod do egyptské gramatiky (se zvláštním přihlédnutím k hieroglyfickému písmu)“. Tento úvod do gramatiky vypsál Keimer znovu v letním semestru 1939, ovšem jako tříhodinový. Není jasné, zda ho zamýšlel jako pokračování, nebo zda byl znovu zařazen proto, že v předchozím semestru možná neměl žádné posluchače. K tomu přidal dvouhodinový „Úvod do dějin egyptské kultury“. Pro

zimní semestr 1939, který však trval jen do konce prosince, navrhoval tři přednášky, a to znovu „Úvod do egyptské gramatiky“ po třech hodinách týdně, hodinovou přednášku o thébské nekropoli a rovněž hodinový kurz „Zvířecí kult v Egyptě“ (Oerter 2010: 62–63). Pokud tyto oznámené přednášky srovnáme s jeho předchozími návrhy, je zřejmé, že je dodržel včetně formulace témat, ale nabízel i přednášky, resp. cvičení k egyptskému náboženství, dějinám kultury a archeologii a neomezoval egyptologii pouze na jazyky pramenů. Tím se odlišoval od egyptologických přednášek a cvičení Františka Lexy, řádného profesora egyptologie, probíhajících tehdy paralelně na Karlově univerzitě. Jeho přednášky se převážně týkaly egyptské filologie: „Úvod do gramatiky sa‘idského dialektu koptské řeči“, „Čtení démotických textů“ a „Čtení staroegyptských textů“. Výjimku tvořila přednáška Jaroslava Černého „Papír a kniha ve starém Egyptě“.¹¹

Podobně jako v případě Nathaniela Reicha byly i Keimerovy přednášky po celé tři semestry navštěvovány zřejmě jen zřídka, jak ukazují příslušné soupisy posluchačů. Objevuje se tu však rozpor, který můžeme jen konstatovat, ale nikoli vysvětlit. Zatímco katalog řádných a mimořádných posluchačů filozofické fakulty pro letní semestr 1939 neuvádí ani u jednoho z 388 řádných a 19 mimořádných studentů záznam o Keimerových přednáškách, je v Keimerových osobních aktech na stroji psaná poznámka, že v letním semestru 1939 navštěvovali Keimerovy přednášky vždy tři posluchači (Oerter 2010: 62 s pozn. 33; obr. 10).

Politické události z podzimu roku 1939 v Praze – studentské demonstrace proti německé okupaci, smrt studenta medicíny Jana Opletala a historický 17. listopad 1939 – vedly v listopadu k uzavření českých vysokých škol a podle našeho názoru zřejmě přiměly Ludwiga Keimera k tomu, aby opustil už zglajchšaltovanou německou univerzitu, která se od srpna 1939 stala říšskou univerzitou a nadále nesla název Deutsche Karls-Universität (Míšková 2002: 67–68). Víme, že Keimer byl rozhodným antinacistou (Lehnert 2012: 76). Seznam přednášek filozofické fakulty německé univerzity proto uvádí pro první trimestr 1940, který začínal ve druhém lednovém týdnu a trval do poloviny března, v bodě „7. Ägyptisch“ u Keimera jména lapidární poznámku „nebude přednášet“ (Oerter 2010: 63).

Obor egyptologie tedy nebyl ani na jedné z obou univerzit přednášen až do konce války. Na tom nic nemění přednášky z koptštiny vedené klasickým filologem a egypt-

tologem Viktorem Stegemannem, který byl za účelem posílení klasické filologie přeložen na podzim roku 1940 z Würzburgu na německou univerzitu v Praze (Oerter 2010: 128–130 a pozn. 18). Válečné události uzavřely první fázi výuky egyptologie na obou částech pražské univerzity a znamenaly její dočasné přerušení. Po válce byla výuka obnovena už jen na bývalé české části, kde se dále rozvíjela až k dnešním úspěchům.

Poznámky:

- ¹ Miní se *Lettre à M. Dacier relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques employé par les Égyptiens pour inscrire sur les monuments les titres, les noms et les surnoms de souverains grecs et romains*, Paris 1822 (přetisk Aalen 1962), více k tomu viz Hornung 1993: 9–10; Schenkel 2002.
- ² Zákon č. 24/1882 říšského zákoníku ze dne 28. února 1882 o c. k. universitě Karlo-Ferdinandově. Oficiální název „Karlova univerzita“ nese česká univerzita až od roku 1920. Chronologický přehled proměn v historii pražské univerzity podává Hilsch – Dolezelová (2003: 9–17); podrobněji k dějinám univerzity viz vícesvazkové dílo Kavka – Petráň (1995–1998).
- ³ *Ordnung der Vorlesungen an der k. k. deutschen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag, im Winter-Semester 1882/83*, s. 29: „Hieroglyphen-Grammatik. (Für Anfänger.) Dienstag 4–5.“
- ⁴ Původně německé názvy přednášek jsou pro přehlednost a pro úsporu místa uváděny v českém překladu.
- ⁵ *Ordnung der Vorlesungen an der k. k. Universität zu Prag, im Winter-Semester 1881/82*, s. 35. K A. Ludwigovi viz Killy 1997: 506–507.
- ⁶ Národní archiv Praha, fond Ministerstvo kultu a vyučování (MKV/R), sign.: 5 Philos. Prof., svazek Reich: dopis ministerstva kultu a vyučování Prof. Dr. Leo Reinischovi z 13. 4. 1913.
- ⁷ Wiener Stadt- und Landesarchiv, Historische Meldeunterlagen, ad Nathaniel Reich: 3. 10. 1921 – 31. 1. 1922.
- ⁸ Tyto předměty se v Lexově době studovaly na filozofické fakultě, od níž se dnešní Přírodovědecká fakulta UK, včetně matematických oborů, oddělila teprve v roce 1920.
- ⁹ *Seznam přednášek, které budou se konati na České Universitě Karlově v Praze v zimním běhu 1919/20*, s. 50.
- ¹⁰ Archiv Univerzity Karlovy, fond Filozofická fakulta Německé Univerzity, k. č. 54, inv. č. 558, personální spis L. Keimera: dopis děkanovi ze dne 8. 6. 1933.
- ¹¹ *Seznam přednášek, které se budou konati na Universitě Karlově v Praze v zimním běhu 1938/39*, s. 64, a *Seznam přednášek, které se budou konati na Universitě Karlově v Praze v letním běhu 1939*, s. 62.

Literatura:

- Bareš, Ladislav: 1989a „Život Františka Lexy“, in: *František Lexa, zakladatel české egyptologie*, Praha: Univerzita Karlova [Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 4–1984], s. 21–39.
- 1989b „Lexovy studie k dějinám egyptského náboženství a magie“, in: *František Lexa, zakladatel české egyptologie*, Praha: Univerzita Karlova [Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 4–1984], s. 41–65.
- Beránek, Miroslav: (asi) 1920 *Nový názor o prostoru v umění starého Egypta*, Praha: Veraikon.
- Bierbrier, Morris L.: 2012 *Who Was Who in Egyptology*, London: The Egypt Exploration Society (4. vyd.).
- Blumenthal, Elke: 1981 *Altes Ägypten in Leipzig. Zur Geschichte des Ägyptischen Museums und des Ägyptologischen Instituts an der Universität Leipzig*, Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- Filipický, Jan (ed.): 1999 *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri.

- Fořtová-Šámalová, Pavla: 1948 *Výstava egyptského ornamentu v barevných kresbách Pavly Fořtové-Šámalové: od 21. října do 14. listopadu 1948, Umělecko-průmyslové museum, Praha*, Praha: Státní tiskárna.
- 1952 „The Egyptian Ornament“, *Archiv Orientální* 20, s. 231–249.
- 1963 *Egyptian Ornament*. Text by Milada Vilímková, London: Wingate.
- Havlíková, Hana: 2005 *Okouzlení Egyptem. Ludmila Matiegková (1889–1960)*, Praha: Set out.
- 2009 „Ludmila Matiegková, česká soukromá badatelka a její studijní pobyty v Egyptě ve 20. letech 20. století“, in: Jünová Macková, Adéla – Navrátilová, Hana – Havlíková, Hana – Jün, Libor. „*Krásný, báječný, nešťastný Egypt!*“ *Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století*, Praha: Libri.
- Hažmuková, Valerie: 1936 „Miscellaneous Coptic Prayers“, *Archiv Orientální* 8, s. 318–333.
- 1937 „Miscellaneous Coptic Prayers“, *Archiv Orientální* 9, s. 107–145.
- Hilsch, Peter – Dolezel, Heidrun: 2003 „Daten zur Entwicklung der Prager Universitäten“, in: Lemberg, Hans (ed.). *Universitäten in nationaler Konkurrenz. Zur Geschichte der Prager Universitäten im 19. und 20. Jahrhundert*, München: R. Oldenbourg Verlag [Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 86], s. 9–17.
- Hornung, Erik: 1993 *Einführung in die Ägyptologie: Stand, Methoden, Aufgaben*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (4. vyd.).
- Kavka, František – Petráň, Josef a kol.: 1995–1998 *Dějiny Univerzity Karlovy I–IV*, Praha: Karolinum.
- Killy, Walther – Vierhaus, Rudolf (eds.): 1997 *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Bd. 6, München: K. G. Saur, s. 506–507.
- Kraft, Robert (ed.): 1985 *Biographical Outline: Nathaniel Julius Reich (=NJR) with a Chronological Bibliography Appended (...) from the Archives at the Center for Judaic Studies at the University of Pennsylvania*, [http://ccat.sas.upenn.edu/gopher/other/journals/kraftpub/Papyri/Center%20for%20Judaic%20Studies%20\(UPenn\)/Biographical%20Notes:%20Nathaniel%20J.%20Reich](http://ccat.sas.upenn.edu/gopher/other/journals/kraftpub/Papyri/Center%20for%20Judaic%20Studies%20(UPenn)/Biographical%20Notes:%20Nathaniel%20J.%20Reich).
- Lehnert, Isolda: 2012 „Giant of Egyptology: Ludwig Keimer (1892–1957)“, *KMT* 23/1, s. 74–77.
- Lexa, František: 1905 „Několik překladů z egyptštiny“, in: *Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1904–1905*, Hradec Králové: n. vl., s. 7–12.
- 1906 „Knihy mrtvých kap. 125“, in: *Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1905–1906*, Hradec Králové: n. vl., s. 7–16.
- 1917 „O poměru ducha, duše a těla u Egyptanů staré říše“, *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 26, s. 228–260.
- 1920–1921 *Náboženská literatura staroegyptská*, Kladno: Šnajdr.
- 1923 *Belletristická literatura staroegyptská*, Kladno: Šnajdr.
- 1938–1951 *Grammaire démotique*, 8 sv., 1. vyd. Praha, n.vl. (sv. 1–2) 1938–1940; 2. vyd. Praha: n.vl. (sv. 1–6) 1947–1950, Orbis (sv. 7) 1950–1951.
- Lexová, Irena: 1930 *O staroegyptském tanci. S ilustracemi Milady Lexové*, Praha: Orientální ústav.
- 1935 *Ancient Egyptian Dances*, Prague: Institute of Oriental Studies (reprint Mineola, NY, 2000).
- Lexová-Zámotná, Irena: 1937 *Tanec v dávných dobách*, Praha: Ústav tělesné výchovy při universitě Karlově a při čes. vys. učení technickém [Knižovna nové tělesné výchovy 28].
- Navrátilová, Hana: 2001 *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*, Praha: Set out.
- Oerter, Wolf B.: 1984 „Georges (Jiří) Ort-Geuthner. Notizen zu einem Prager Orientalisten“, *Göttinger Miszellen* 77, s. 85–92 [= Oerter 2010: 1–5].
- 1986 „František Lexa in Straßburg“, *Enchoria* 14, s. 71–78.
- 2000 „Jiří (Georges) Ort-Geuthner. Zápisky o pražském orientalistovi“, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 40/1–2, s. 53–61.

- 2010 *Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882–1945*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Růžová, Jiřina: 1996 „Frauen in der tschechischen Ägyptologie“, Göttinger *Miszellen* 152, s. 95–104.
- 2010 *Pisáři Místa pravdy: život egyptologa Jaroslava Černého*, Praha: Libri.
- Schenkel, Wolfgang: 2002 „Ramses: Die Erfindung einer Graphie in der Nacherzählung der Entzifferungsgeschichte der Hieroglyphen“, Göttinger *Miszellen* 191, s. 85–88.
- Vilímková, Milada: 1952 „The Survivals of Egyptian Ornamentation in Coptic Stuffs“, *Archiv Orientální* 20, s. 170–184.
- 1969 *Egyptian Jewellery*, London: Poul Hamlyn.
- 1977 *Starověký Egypt*, Praha: Mladá fronta.
- Voigt, Rainer: 2003 „Reinisch, Simon Leo“, *Neue Deutsche Biographie* 21, s. 372–373 [online vydání]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118836994.html>.
- Weber, Jutta: 2008 „Vom Kamel, den Libellen, Heuschrecken, Fröschen und Krokodilen im alten Ägypten oder: Das Krokodil im Dorfbach“, *Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte* 33/1–2, s. 129–134.

Abstract:

A centenary of teaching Egyptology at Prague university (The beginnings of Egyptology in the Czech lands)

In the paper, the early history of teaching Egyptology at Prague university (divided between 1882 and 1945 into a Czech and German one) is sketched. The first attempts on this field date to around 1880. The regular Egyptology lectures were started only at the beginning of the last century – at German university by Nathaniel Reich in 1913, who shortly after World War I moved to Vienna and, later on, to the United States. At the Czech university, it was František Lexa, who started teaching Egyptology in 1919. Following the departure of Reich, the Egyptology lecturing at the German university has been resumed only in late 1930s by Ludwig Keimer but only for a short time. All activities in Egyptology have been stopped at both Prague universities shortly after the beginning of World War II.